

9. *Скороход О.* На відомому фото Миколи Міхновського насправді зображений його брат [Електронний ресурс] / Ольга Скороход. — Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/history/_na-vidomomu-foto-mikoli-mihnovskogo-naspravdi-zobrazhenij-jogo-brat/492213.
10. *Старий В.* Часописи / В. Старий // Книгарь. — 1918. — Ч. 15. — С. 914—917.
11. *Черняков Б. І.* Еволюція технологій ілюстрування видань як фактор становлення ранньої зображальної журналістики / Б. І. Черняков // Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє. — К., 1998. — С. 193—229.
12. *Черняков Б. І.* Зображальна журналістика в газеті, журналі та книзі XVIII — першої половини XIX ст. : текст лекцій / Б. І. Черняков. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. — 215 с.
13. *Черняков Б. І.* Зображальна журналістика в друкованих засобах масової інформації: Ілюстрована періодика від виникнення до середини XIX століття : монографія / Б. І. Черняков. — К. : Центр вільної преси, 1998. — 115 с.
14. *Черняков Б. І.* Зображальні публікації ранніх газетних видань : матеріали до лекції / Б. І. Черняков. — К., 2004. — 16 с.
15. *Черняков Б. І.* Ілюстрована книжкова періодика у процесі становлення ранньої зображальної журналістики : монографія / Б. І. Черняков. — К. : Центр вільної преси, 1998. — 155 с.
16. *Черняков Б. І.* Ілюстрування журнальної періодики XVIII — початку XIX ст. : матеріали до лекції / Б. І. Черняков. — К., 2004. — 40 с.
17. *Черняков Б. І.* Народження фотожурналістики : монографія / Б. І. Черняков. — К. : ВПОЛ, 1996. — 71 с.
18. *Черняков Б. І.* Фотографія в журналістиці: від винайдення до початку XX століття / Б. І. Черняков. — К. : Центр вільної преси, 1999. — 60 с.

Сергій Блавацький

УКРАЇНСЬКА ФРАНКОМОВНА ПЕРІОДИКА ЄВРОПИ
ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ:
ІДЕНТИФІКАЦІЯ, СИСТЕМАТИЗАЦІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ

Зроблено спробу дослідити українську франкомовну пресу доби Національно-визвольних змагань 1917—1921 рр. з метою ідентифікації, хронологізації, систематизації та класифікації цієї періодики у Франції, Швейцарії, Бельгії, Нідерландах, Австрії, Румунії і Туреччині.

Ідентифіковано двадцять одне франкомовне періодичне видання, які належать до національної бібліографії зарубіжної україніки. Проаналізовано роль цих видань у репрезентації національно-визвольних прагнень українців, популяризації української проблематики й легітимізації української національної держави за кордоном.

Ключові слова: українська франкомовна преса, Європа, доба національно-визвольних змагань, контент, редакційна політика, хроніка подій, бюлетень, дайджест, Українське пресове бюро.

Сделано попытку исследовать украинскую франкоязычную прессу Национально-освободительного движения 1917—1921 гг. с целью идентификации, хронологизации, классификации и систематизации этой периодики во Франции, Швейцарии, Бельгии, Нидерландах, Австрии, Румынии и Турции. Идентифицировано 21 франкоязычное периодическое издание, принадлежащее к национальной библиографии зарубежной україніки. Проанализировано роль этих изданий в репрезентации национально-освободительных стремлений украинцев, популяризации украинской проблематики и легитимизации украинского национального государства в Европе.

Ключевые слова: украинская франкоязычная пресса, Европа, период национально-освободительного движения, контент, редакционная политика, хроника событий, бюлетень, дайджест, Украинское пресовое бюро.

The paper aims to examine the Ukrainian French-language press of national liberation movement spanning the 1917—1921 time period. The main objectives of the article are identification, chronologization, classification and systematization of these periodicals in France, Switzerland, Belgium, the Netherlands, Austria, Romania and Turkey. In the course of the study twenty-one (21) French-language periodical papers pertaining to national bibliography of foreign Ukrainica have been identified. The findings of the research show most periodicals of the foreign Ukrainica played an important role in representation of national liberation aspirations of Ukrainians, popularization of Ukrainian problems and legitimization of Ukrainian nation-state abroad.

Key words: the Ukrainian French-language press, Europe, national liberation movement period, content, editorial policy, chronicle, bulletin, digest, Ukrainian press bureau.

Актуальність теми статті зумовлена недостатньою дослідженістю, розробленістю цієї проблематики у вітчизняному та зарубіжному журналістикознавстві, зокрема в історіографії української іншомовної періодики міжвоєнної доби, та відповідно необхідністю

всебічного, системного, ґрунтового та вичерпного дослідження зарубіжної української франкомовної преси доби національно-визвольних змагань. Одним із ключових чинників актуалізації цієї тематики є європейська інтеграція України. Сучасність та перспективи євроінтеграційних процесів для нашої держави потребують дослідження внеску, ролі та значення закордонних іншомовних періодичних видань україніки для поновлення дипломатичних, культурних, літературних, релігійних, торгово-економічних контактів із Європою. У ретроспективі чинник української франкомовної преси відіграв вагомий роль, адже французька мова у першій чверті ХХ ст. у Європі була мовою дипломатії, торгово-економічних відносин, міжкультурного діалогу та літературознавчого дискурсу.

Об'єкт дослідження — українська періодика французькою мовою Європи доби національно-визвольних змагань, **предмет** — специфіка, змістово-тематична структура цих пресодруків та головно внесок у репрезентацію українських національно-визвольних змагань за кордоном (УНР, Української Держави, Директорії УНР). **Хронологічні межі:** 1917—1921 рр., «осьовий час» національно-визвольних змагань українців за створення власної національної держави (УНР, Українська Держава (Гетьманат П. Скоропадського), Директорія УНР).

Мета статті — ідентифікувати, хронологізувати, систематизувати та класифікувати масив (матрицю) української франкомовної преси доби національно-визвольної боротьби. У розвідці використано комплекс теоретичних та загальнологічних методів. Провідними методами у методології дослідження є загальнологічні (індукція, синтез), описовий, конкретно-історичний, типологічний методи та кластерний аналіз.

Актуалізація проблематики дослідження знайшла своє відображення й у зацікавленні українських та зарубіжних дослідників франкомовними виданнями зарубіжної україніки — як періодичними, так і неперіодичними. З головних досліджень цієї тематики варто виокремити бібліографічні показники Є.-Ю. Пеленського [12], І. Яворського та О. Скабарницької [16], Ж. Шевченка [19]; історіографічні дослідження О. Богуславського [3], О. Денеки [5], Ю. Тернопільського [13], М. Тимошика [14], Р. Кириченко [9], А. Животка [7], С. Наріжного [10]; енциклопедичні статті А. Жуковського [6],

В. Маркуса [22], в яких фрагментарно фігурують українські іншомовні, зокрема франкомовні, пресодруки.

Однак у переважній більшості праць українських бібліографів та журналістикознавців містяться численні неточності, прогалини, лакуни, які потребують суттєвого уточнення, виправлення та відповідно доповнення, переосмислення й доопрацювання. Причина цих помилок, зокрема у виході часописів, полягає, вірогідно, у тому, що більшість авторів не здійснювали історико-бібліографічне дослідження періодики *de visu*, а покликалися на наявні розвідки дослідників, які працювали лише з наявними розрізненими номерами (випусками) видань.

Проблематичність виявлення білих плям української франкомовної періодики зумовлена ще й чинником дефіциту бібліографічних показників української іншомовної періодики Європи міжвоєнної доби. Винятками із цього можуть бути показники Є.-Ю. Пеленського та Ж. Шевченка, які, однак, не претендують на системність, вичерпність, точність у бібліографуванні масиву періодичних видань зарубіжної україніки французькою мовою 1917—1921 рр. У цьому контексті досі актуальним є твердження відомого американського бібліографа українського походження А. Фесенка щодо перспектив дослідження української іншомовної періодики за кордоном: «...якої неосяжної праці та ентузіазму потребує ще збирання чужомовної україніки...» [15]. Як наслідок, компенсатором прогалин вітчизняної бібліографії зарубіжної україніки донині здебільшого залишаються зарубіжні бібліографічні науково-довідкові видання [17; 18; 20; 30].

Додатковим, унікальним, інструментом у науково-пошуковій роботі з виявлення української франкомовної періодики є онлайніві публічні каталоги доступу (ОРАС) книгозбірень та архівів провідних університетів Канади і США, які дали змогу нам виявити не відомі досі українські пресодруки французькою мовою.

У процесі науково-пошукової роботи у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (далі — ЛННБ), Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (НБУВ), Державної науково-архівної бібліотеки (ДНАБ) та бібліотек Європи і США (Bibliothèque Ukrainienne de Simon Petlura a Paris (BUSP); Bibliotheque de documentation internationale contempo-

raine (BDIC), Nanterre, France); Hoover Library /Stanford University Libraries (Stanford, CA, USA); Carleton University Library (Ottawa); Columbia University Libraries (NY, DC, USA) та бібліографічної евристики, зокрема опрацювання іншомовної наукової літератури, автором ідентифіковано матрицю української франкомовної преси Європи доби національно-визвольних змагань.

Систематизувавши цю періодику за географією виходу у 1917—1921 рр., наводимо результати у географічно-хронологічній послідовності (табл. 1).

Уперше в історіографії української журналістики вводяться у журналістикознавчий дискурс 19 періодичних видань україніки французькою мовою: «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin d'informations» (Paris, 1919—1920), «Les Russes des Carpathes» (Paris, 1919), «Bulletin du Comité National Ukrainien à Paris» (Paris, 1920), «La Jeune Ukraine» (Paris, 1920—1921), «L'Europe Orientale» (Paris, 1919—1920), «Bureau Ukrainien en Suisse» (Lausanne, 1917—1918), «Problèmes de l'Ukraine» (Lausanne, 1918—1919), «Chronique Ukrainien» (Lausanne, 1919—1920), «Bulletin du Club Ukrainien à Genève» (Genève, 1919, [?]), «Bulletin du Conseil Catholiques Ukrainiens à l'Etranger» (Lausanne, 1919), «Le Messager» (Genève, 1919, [?]), «Bureau Ukrainien de Presse a Rome: Extraits de la presse. Bulletin» (Rome, 1919—1920), «L'Ukraine commentee par la presse Roumanie» (Bucarest, 1919), «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin économique» (La Haye, 1919—1920), «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin intérieur» (La Haye, 1919—1920), «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin» (La Haye, 1919—1920), «Bulletin du Bureau Ukrainien de Presse; Bureau Ukrainien de Presse» (Bruxelles, 1920), «L'Ukraine» (Vienna, 1921—1922), «La Libre Ukraine» (Constantinople, 1921—1922).

Із цієї таблиці апостеріорі найбільше репрезентовані українською франкомовною пресою зазначеного періоду Швейцарія та Франція. Однак якщо франкомовні видання зарубіжної україніки Франції наявні для опрацювання та дослідження *de visu*, то аналіз, вивчення і головно систематизація численної й гетерогенної української періодики французькою мовою Швейцарської Конфедерації можливі здебільшого на основі іншомовної наукової та науково-популярної літератури — розвідок, монографій і бібліографічних покажчиків. Допоміжним інструментом дослідження цього типу

Українська франкомовна періодика 1917—1921 рр.: топографічний показник

Франція	Швейцарія	Бельгія	Нідерланди	Італія	Австрія	Румунія	Туреччина
Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin d'informations. — Paris, 1919—1920 (№ 1—110/111)	*Bulletin d'information. — Lausanne, 1917	Bulletin du Bureau Ukrainien de Presse; Bureau Ukrainien de Presse. — Bruxelles, 1920	Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin économique. — La Haye, 1919—1920	Bureau Ukrainien de Presse a Rome: Extraits de la presse. Bulletin. — Rome, 1919—1920	*L'Ukraine. — Vienna, 1921—1922 (№ 1—7, [?])	L'Ukraine commentée par la presse Roumaine. — Bucarest, 1919	La Libre Ukraine. — Constantinople, 1921—1922
Les Russes de Carpathes. — Paris, 1919 (№ 1—7)	Bureau Ukrainien en Suisse. — Lausanne, 1917—1918		Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin intérieur. — La Haye, 1919—1920				
L'Europe Orientale. — Paris, 1919—1920 (№ 1—9/10)	Problèmes de L'Ukraine: Revue de la presse. — Lausanne, 1918—1919 (№ 1—171)		Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin. — La Haye, 1919—1920				
Bulletin du Comité National Ukrainien à Paris. — Paris, 1920	*Chronique Ukrainienne: Revue de la presse. — Lausanne, 1919—1920						
La Jeune Ukraine. — Paris, 1920—1921 (№ 1—4/5)	*Bulletin du Conseil Catholiques Ukrainiens à l'Étranger. — Lausanne, 1919						
France et Ukraine. — Paris, 1920 (№ 1—14)	*Le Messenger. — Genève, 1919—[?]						
	*Bulletin du Club Ukrainien à Genève. — Genève, 1919—[?]						

Примітка

преси, як уже зазначалося, був пошук за ключовими словами («Bureau Ukrainien en Suisse», «Bureau Ukrainien de Presse», «Ukrainien», «Ukraine») в електронних каталогах книгозбірень університетів США, Канади, Франції, Швейцарії та національних бібліотек цих країн.

Однак єдине друковане джерело з цього питання українською мовою — стаття-розвідка Є. Бачинського — не дає вичерпних відповідей на поставлені запитання і не містить точних відомостей про весь комплекс української франкомовної періодики першої половини ХХ ст., хронологічні межі, редакторів та видавців видань [1]. Цей чинник відповідно ускладнює з'ясування хронології виходу цих друків у Швейцарії.

Насамперед це стосується періодичних видань, які випускало Українське бюро (Bureau Ukrainien en Suisse) (згодом перейменоване на Українське пресове бюро (Bureau Ukrainien de Presse) (далі — УПБ) у Швейцарії впродовж 1915—1924 рр., редакція якого розташовувалася у Лозанні за адресою: 11, Avenue de la Gare, Lausanne.

Окрім лозаннської франкомовної громадсько-політичної газети «L'Ukraine» (1915—1921), УПБ із ініціативи його директора, В. Степанківського, видавало комунікати (повідомлення для преси) французькою, німецькою, англійською та італійською мовами. Змістово-тематична структура цих комунікатів (прототипу сучасних прес-релізів) — це монотематичні випуски зі стислою, оперативною хронікою подій в Україні 1915—1917 рр.

Варто зауважити, що у січні 1917 р. Українське бюро в Швейцарії (Bureau Ukrainien en Suisse) спробувало започаткувати новий франкомовний інформаційний бюлетень — «Bulletin d'information» [25, р. 47]. Мета бюлетеня полягала в донесенні до західноєвропейської громадськості об'єктивної, точної інформації про національні прагнення українців, їхнє право на самовизначення, а також у всебічному інформуванні про хроніку подій в Україні наприкінці Першої світової війни. Вірогідно, що редакторами бюлетеня були Д. Донцов та В. Степанківський.

Французька влада перешкодила подальшому виходу цього видання через, з одного боку, посередництво французького посла в Берні, а з іншого — канал другого бюро міністерства закордонних справ Франції. Як наслідок, бюлетень залишився недоступним для громадськості.

Через фіаско з «Bulletin d'information» Українське бюро у Швейцарії перейшло до конспіративної діяльності, видаючи нерегулярно машинописний бюлетень французькою мовою — «Bureau Ukrainien en Suisse» (Lausanne, 1917—1918), окремі випуски якого наявні у фондах французьких (BDIC, BNF) та канадських (CUL) бібліотек. Перший наявний номер цього видання датовано 9 січня 1917 р., а останній наявний — 8 серпня 1918 р. У першому номері зазначені мета та головні завдання діяльності Українського бюро в Швейцарії: «Українське бюро — це інформаційне бюро, яке хоче інформувати про Україну й українців і зміцнювати зв'язки між Україною та іншими країнами» (Bureau Ukrainien en Suisse. — 1917. — 9 Jan.).

Контент бюлетеня складався із повідомлень Українського бюро та західноєвропейських інформаційних агентств, присвячених хроніці подій в Україні 1917—1918 рр.

Від жовтня 1918 р. відбулися певне зміщення акцентів, трансформація в інформаційно-комунікативній діяльності Українського пресового бюро в Лозанні, які знайшли відображення у випуску якісно нового типу періодичного видання — ревью-дайджесту «Problèmes de l'Ukraine: Revue de la presse» (Lausanne, 1918—1919 № 1—171). Перший номер (Vol. I № 1) датовано 7 жовтня 1918 р., останній (Vol. III № 171) — вийшов приблизно 23 квітня 1919 р. [31]. Редагував видання Є. Бачинський.

Цей дайджест був створений з метою популяризації відомостей про Україну за кордоном, систематичного, ретельного моніторингу української проблематики в українській та західноєвропейській пресі та донесення її у стислій формі до західноєвропейської громадськості. Пріоритетні позиції на шпальтах ревью спочатку займали передруки із україномовної та російськомовної преси України та українських емігрантських видань Канади й США.

Вагоме місце на сторінках видання відводилось оглядам публікацій західноєвропейської преси. Передруки, витяги, огляди статей інколи супроводжувалися коментарями та роз'ясненнями від редакції.

У редакційному фокусі здебільшого перебували резонансні суспільно-політичні події в Україні 1918 р. Особлива увага приділялася налагодженню торгово-економічних відносин між Україною та державами Західної Європи.

Із 1919 р. відбулася деяка трансформація у редакційній політиці, яка знайшла відображення у розширенні спектра оглядів зарубіжної преси та відповідно диверсифікації рубрикації часопису. Редакція почала приділяти більше уваги оглядам польської, швейцарської, німецької, австрійської, угорської, італійської, британської, французької та американської преси, а витяги й передруки з української преси відійшли на маргінес.

Домінантними темами у добірці матеріалів продовжували залишатися суспільно-політична ситуація на Наддніпрянщині та в Галичині 1919 р., зовнішні зносини УНР та українське питання у європейській та світовій геополітиці.

Гіпотетично, що «Problèmes de l'Ukraine» замінило інше реву — «Chronique ukrainienne: (Revue de la presse)» (Lausanne, 1919—1920). Перший номер цього дайджесту (Vol. 1 № 1) датовано 1 травня 1919 р., а останній наявний (Vol. 4 № 254) — вийшов у березні 1920 р. Як випливає з назви цього видання, на його сторінках публікувалися огляди, передруки та витяги з матеріалів західної (здебільшого західноєвропейської) преси з українською проблематикою. Ймовірно, редактором цього бюлетеня був Є. Бачинський.

Відомості про пресовидавничу діяльність Українського пресового бюро після 1921 р. відсутні. На нашу думку, відповіді на питання щодо подальшої інформаційно-пропагандистської кампанії цієї організації у 1920-х рр. можна знайти у документах та гіпотетично українській періодиці Швейцарії у фондах Державного архіву Російської Федерації [23].

Окрім інтенсивної пресовидавничої діяльності Українського пресового бюро в Лозанні, в цьому місті випускали свої видання й інші українські емігрантські організації. До них належить орган Ради католиків-українців за кордоном, який виходив нерегулярно українською («Бюлетень Ради Українців Католиків за Кордоном» (Lausanne, 1919) та французькою («Bulletin du Conseil Catholiques Ukrainiens à l'Etranger» (Lausanne, 1919) мовами. Перше число франкомовного бюлетеня вийшло 1 квітня, останнє — 30 липня 1919 р. [17, р. 170]. Редактором та видавцем цього видання був В. Поліссадів, колишній співробітник Українського бюро у Швейцарії (1917—1918 рр.), активний дописувач лозаннської «L'Ukraine», відомий український митець та громадський діяч.

Іншим осередком інтенсивної пресовидавничої діяльності доби національно-визвольних змагань у Швейцарії була Женева. У міжвоєнний період вона стала центром громадської, культурної та дипломатичної діяльності різних українських організацій — Українсько-швейцарської торгової палати (*Chambre de Commerce Ukraino-Suisse* (Genève, 1919—1922)), Українського комітету (*Comité Ukrainien à Genève* (1919)) й Українського клубу в Женеві (*Club Ukrainien à Genève* (1919—1934)) та Надзвичайної фінансово-торговельної місії УНР для Західної Європи (*Genève*, 1919).

Українсько-швейцарська торгова палата видавала власний журнал трьома мовами — англійською («*The Herald*»), українською («*Вісник*») та французькою («*Le Messenger*»). Як зазначено у проєкті статуту Палати, опублікованому в одному з номерів лозаннської «*L'Ukraine*», «*Le Messenger*» слугуватиме й сприятиме розвитку комерційних відносин між Україною і Швейцарією й інформуватиме зацікавлені кола цих країн, так само як і за кордоном, про ресурси України і т. ін. Фінансування видання цього журналу здійснюватиметься трьома каналами: 1) передплатою; 2) комерційними оголошеннями; 3) субвенціями Палати чи українського уряду, а також зацікавленими особами» [27, р. 3]. Редактором часопису був Є. Бачинський.

Відсутність доступу до чисел журналу (який, ймовірно, наявний у Колекції Є. Бачинського CUL (Ottawa)) та дефіцит наукової літератури з цього питання унеможливають повноцінне наукове історико-бібліографічне дослідження франкомовного видання.

Український комітет у Женеві опублікував низку брошур англійською та французькою мовами на захист української незалежності. Гіпотетично він міг видавати свій франкомовний бюлетень (ймовірно, машинописний), однак відомостей про його вихід досі не віднайдено.

Наприкінці 1919 р. комітет реорганізувався в Український клуб у Женеві, який випускав франкомовний бюлетень «*Bulletin du Club Ukrainien à Genève*» (Genève, 1919—[?]). Наявні джерела дають змогу вести мову про вихід п'яти чисел цього видання [21, р. 237]. На сторінках «*Bulletin du Club Ukrainien à Genève*» публікувалися документи (як-от протести і відкриті листи) та вміщувалася інформація про діяльність українських емігрантських організацій у Швейцарській Конфедерації, зокрема у Женеві.

Надзвичайна фінансово-торговельна місія для Західної Європи у 1919 р. видала 17 монотематичних випусків (булетенів) серійного друку пізнавального змісту про Україну — «Mission extraordinaire, commerciale et financière de l'Ukraine pour l'Europe Occidentale — Bulletins», які згодом були опубліковані окремою брошурою п. н. «L'Ukraine économique» (Genève, 1919).

Українська франкомовна періодика Франції доби національно-визвольної боротьби репрезентована шістьма виданнями різних організацій і хронологічно обмежена 1919—1920 рр. Загалом, пресовидавнича діяльність українських організацій різного політичного спектра у Французькій Республіці цього періоду — це унікальний соціокультурний феномен, контрапункт в історії української журналістики, адже передісторія українсько-французьких взаємин не знала таких прецедентів.

Хоча у Парижі упродовж 1909—1914 рр. існувала «Українська Громада» / «Гурток українців у Парижі» («Cercle des Oukrainiens à Paris»), при якій функціонувало «Інформаційне бюро» (очолюване Б. Єрмиловим-Дніпренком), вона не видавала своїх пресодруків. Інформаційно-пропагандистська діяльність гуртка та його інформаційного бюро зводилася до видавання популярних брошур пізнавального змісту про українське питання напередодні Першої світової війни — на взірець «Le Réveil national des Ukrainiens» (Paris, 1912) і регулярних виступів Я. Федорчука та Є. Бачинського із української проблематики у паризьких виданнях «Le Courrier Européen» та «Les Annales des Nationalités».

З огляду на це франкомовні й україномовні («Українська Республіка» (Фонтебльо, 1919—1922) пресодруки різних українських організацій (як україноцентричних, так і русофільських) періоду Паризької мирної конференції — це вихід на новий рівень відносин між Україною та Францією у контексті міжнародної репрезентації української держави, важливий прецедент в інтеграції України у європейський інформаційно-комунікативний простір та поглиблення міждержавного діалогу між двома європейськими країнами. Це й новий етап у розвитку української преси за кордоном, диверсифікації її періодики у мовному, жанровому, змістово-тематичному та стилістичному аспектах.

Піонерським етапом в українській пресовидавничій діяльності в Парижі був випуск франкомовного інформаційного бюлетеня

Українського пресового бюро при Надзвичайній дипломатичній місії УНР в Парижі — «Bureau Ukrainien de Presse a Paris: Bulletin d'informations» (Paris, 1919—1920) — на початку 1919 р. Перший номер цього видання датовано (sic!) 4 березня 1919 р., останній (№ 110/111) — 12 червня 1920 р.

Провідну роль у появі бюлетеня відіграв Ф. Савченко, який виконував функції головного редактора та очільника Українського пресового бюро в Парижі. Випусковими редакторами видання були французи Ж.-Е. Дюранд і М. Утен.

Зазначимо, що пресовидавнича діяльність УПБ у Парижі відразу ж викликала обструкціоністські дії з боку французької адміністрації: «Майже ніде в Європі ґрунт не був такий несприятливий для діяльності Пресового Бюро України як у Франції. Це було наслідком чисто політичних обставин... До цього приєдналася шкідлива діяльність російських та польських органів, які вели страшенну українофобську агітацію» (Діяльність Українського пресового бюро в Парижі. — 1920. — № 101). Як наслідок, перші номери бюлетеня були цензуровані французькою адміністрацією. У № 3 та № 5 дві статті про відносини між УНР та Францією, зокрема про участь французьких військових угруповань у воєнних діях в Україні, були вилучені цензурою. У № 6 французькі цензори не допустили до друку матеріали про евакуацію французького експедиційного корпусу з Одеси [29, р. 192]. Опосередкованим доказом цензурування бюлетеня можуть слугувати машинописні інформаційні листки «Bureau Ukrainien de Presse» за 1919 р. у фондах BDIC. Вірогідно, що їхнє синхронне існування з «Bureau Ukrainien de Presse. Bulletin d'informations» було зумовлене намірами УПБ забезпечити безперервність пресовидавничої діяльності в цензурних умовах.

Мета цього «інформаційного тижневика» (який згодом виходив тричі на тиждень) полягала в оприлюдненні достовірної, перевіреної, об'єктивної інформації про події в Україні для зарубіжної аудиторії, зокрема представників дипломатичного корпусу у Франції. У бюлетені подавався дайджест «французької, англійської та загалом закордонної преси про українську справу, діяльність Делегації УНР на Міровій Конференції та артикули щодо України» (Діяльність Українського пресового бюро в Парижі. — 1920. — № 101). Згодом була укладена угода з головними телеграфними агентствами

Франції (Agence France Presse, Navas, Paris—Telegrammes) щодо передруку повідомлень видання.

У бюлетені друкувалися головно дипломатичні документи уряду УНР, присвячені перебігу Паризької мирної конференції 1919—1920 рр., та офіційні документи Директорії.

Упродовж усього часу функціонування видання редакція здійснювала роботу в чотирьох ключових напрямках. Перший — це інформаційний супровід дипломатичної діяльності уряду УНР. Другий — це відстеження публікацій у франкомовній, англomовній та загалом західній пресі щодо української проблематики та передрук їх у формі дайджесту на сторінках видання. Третій — це оперативне висвітлення хроніки подій в Україні. Четвертий — популяризація відомостей про Україну, її історію, культуру, традиції.

У бюлетені регулярно вміщувалася етнографічна карта Наддніпрянської України періоду Гетьманату П. Скоропадського.

Наприкінці 1919 р. редакція оголосила, що «наш бюлетень у його теперішній формі більше не відповідає потребам часу», і заявила про «розширення програми» Українського пресового бюро та нові пріоритети у його діяльності (видавання брошур і т. ін.), унаслідок чого видання ставало недоступним для широкої громадськості (Nottre Bulletin... — 1919. — № 91). Відзначимо, що загалом у 1919 р. вийшло 92 номери цього видання, а не 91, як зазначено у каталогах бібліотек Західної Європи, США, Канади та бібліографічних покажчиків. Від 1920 р. бюлетень став машинописним, а контент друкувався двома мовами — українською та французькою.

Із редакцією бюлетеня співпрацювали: з українського боку — І. Борщак, М. Тишкевич, М. Лозинський, М. Кушнір, із французького — відомий французький журналіст, публіцист, українофіл Ж. Пелісьє.

Окрім інформаційно-аналітичного бюлетеня, Українське пресове бюро в Парижі розповсюджувало серед представників преси, політичного істеблїшменту та дипломатичного корпусу Франції і Британії серійне видання науково-популярного характеру про українське питання — англійською («The Ukrainian Problems» (Paris, 1919 № 1—6) та французькою («Les Questions Ukrainiennes» (Paris, 1919 № 1—5) мовами.

Друге у хронології української пресовидавничої діяльності Франції видання — це орган, рупор русофільського Комітету кар-

пато-русинів Парижа «Les Russes des Carpathes: Bulletin du Comité Carpatho-Russe de Paris». Перший номер датовано 10 травня, останній (№ 7) — 15 листопада 1919 р.

Ключову роль у створенні часопису карпато-русинів відіграв Д. Вергун, русофіл, один із видавців бюлетеня. Окрім нього, активну участь у роботі над бюлетенем брали президент Комітету Д. Марков, В. Гладик, П. Дзвончик та Д. Собін [2].

Мета видання полягала у консолідації карпато-русинських емігрантів у Франції, відстоюванні їхніх національних інтересів, презентації їхніх політичних прав на міжнародній арені, зокрема на Паризькій мирній конференції 1919 р., та, зрештою, у возз'єднанні з Росією. У цьому контексті на сторінках часопису регулярно публікувалися документи: декларації, звернення, доповідні записки, статuti, ноти, резолюції. В одному з номерів був надрукований меморандум Національної ради Карпатської України стосовно визнання їхнього права на самовизначення [24].

У виданні публікувалися листи-звернення громадських організацій щодо визнання державницьких прагнень карпато-русинів та протести проти включення Східної Галичини до складу Польщі.

На сторінках часопису друкувалися оглядові статті про громадську, видавничу і культурну діяльність карпато-русинських волонтерів та їхніх організацій у Росії, Україні, Італії.

Рефреном у низці статей звучала гостра критика «польського імперіалізму».

На сторінках бюлетеня публікувалися пізнавальні статті про етнографічну ситуацію в різних регіонах Центральної та Східної Європи і регулярно вміщувалася етнографічна карта карпато-русинів.

Черговим етапом в українській пресовидавничій діяльності в Парижі на початку осені 1919 р. став випуск журналу французькою («L'Europe Orientale») та англійською («The Eastern Europe») мовами — органу Комітету незалежної України, який очолював М. Грушевський. Перший номер (1re Année № 1) часопису «L'Europe Orientale: Pour la défense des nouvelles républiques d'Orient» датовано вереснем 1919 р., останній (2eme Année № 9/10) — вийшов 16 січня 1920 р.

Функції випускового редактора журналу виконував француз Гастон Утен, а головним редактором був Ф. Я. Савченко. До складу

редакційного комітету входили представники України — М. Грушевський (голова), Д. Ісаєвич, М. Лозинський, інших східноєвропейських країн, а також П. Тирса (репрезентант Кубані).

Варто зауважити, що сприяння у випуску ревію надавали Надзвичайна дипломатична місія УНР й Українська національна рада в Парижі. Фінансування видання журналу здійснювалося головню двома каналами: пожертвуваннями українських меценатів у США та субсидіями Міністерства закордонних справ Директорії УНР. Мета ревію полягала у боротьбі із «шкідливим, згубним невіглаством» щодо східноєвропейських країн. Як зазначив редакційний комітет, «за допомогою цих двох видань, одне — французькою, інше — англійською, ми намагатимемось пояснити звичаї, історичні традиції, дух, прагнення, інституції, природне багатство країн і народів, які щойно долучились до свободи і які ще борються з найбільшими загрозами». Ідеєю фікс редакційної політики було «привернути увагу старих західноєвропейських демократій до боротьби молодих східноєвропейських демократій» та «зміцнювати... зв'язки братерської солідарності, яка гуртує народи й якій варто стояти вище їхніх відносин» (*Notre programme*. — № 1).

Низка журнальних статей об'єднана темою національного самовизначення народів Східної Європи.

Вагоме місце на сторінках видання відводилося висвітленню представницької діяльності східноєвропейських народів на міжнародній арені, зокрема їхньої дипломатичної активності на Паризькій мирній конференції. У цьому контексті у журналі публікувалися дипломатичні, офіційні документи щодо міжнародної репрезентації українського та інших народів.

Редакція видання у низці матеріалів різних авторів прагнула продемонструвати організаційні моделі співжиття східноєвропейських народів.

У редакційному фокусі перебував status quo в Східній Європі наприкінці 1919 р. — на початку 1920 р.

Міжнародна тематика висвітлювалася головню в антиколоніальному дискурсі східноєвропейських народів. На сторінках видання подавалися прогнози щодо геополітичних перспектив Європи, аналізувалися відносини у «трикутнику» Росія — Антанта — поневолені народи Російської імперії.

У журналі друкувалися пізнавальні статті про систему освіти у східноєвропейських країнах, українську культуру та визначних письменників України й інших держав. У виданні подавалися оглядові матеріали про територію, топоніміку, державотворчі процеси у Східній Європі, статистичні відомості про демографію та географію Східноєвропейського регіону.

Із часописом активно співпрацювали як представники української (А. Хомик, М. Кушнір, Д. Донцов), так й іноземної (П'єр Ренодель, Жан Деньє, Ж. Броше, Г. де Монбранд, А. Мекер, А. Намітокофф) інтелігенції.

Припинення видавання журналу було зумовлено браком фінансів та переїздом Комітету незалежної України з Парижа до Праги.

Останнє українське франкомовне видання Франції періоду національно-визвольних змагань — це широкоформатний тижневик «France et Ukraine» — результат плідної і взаємовигідної співпраці українців та французів. Перший номер (Premiere An. № 1) датовано 9 січня, останній (Premiere An. № 14) — 7 травня 1920 р.

Газета Гуртка франко-українських студій («Cercle d'etudes franco-ukrainiennes») вийшла у світ з ініціативи керівництва Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Парижі (зокрема за безпосереднього сприяння голови — графа М. Тишкевича) для пропаганди у Франції відомостей про Україну, її історію, культуру, а також налагодження між двома державами тісних, далекоюсяжних та взаємовигідних політичних відносин. Редакція видання знаходилася за адресою: 11, Rue Bassano, Paris (XVIe). Варто зазначити, що у цьому ж приміщенні розташовувалися редакції «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin d'informations» та «L'Europe Orientale». Можна припустити, що за цією адресою функціонувало якесь видавництво або (що більш вірогідно) тут міг розташовуватися Гурток франко-українських студій (у цьому приміщенні здійснювалася українська пресовидавнича діяльність).

До складу редколегії видання «France et Ukraine» входили: з українського боку — І. Борщак, Ф. Я. Савченко, М. Рудницький, М. Кушнір, В. Тимошенко, А. Сербіненко, з французького — Ш. Дюбрей, Е. Утен, М. Утен, Ф. Тесьє, Ж. Пелісьє. Випусковими редакторами цієї суспільно-політичної газети були французи М. Утен, Е. Утен та А. Бонту, головним редактором — Ф. Я. Савченко.

Мета часопису сформульована редакцією так: «пропагувати у Франції знання про демократичну Україну та її прагнення і створити між першою з республік і наймолодшою з них тісні й плідні для обох сторін політико-економічні відносини» (*Notre programme*. — 1920. — № 1). Нове видання позиціонувало у рекламі як «орган взаємовигідної пропаганди в Україні та Франції».

Упродовж короткотривалого функціонування часопису редакція визначила декілька пріоритетів у редакційній політиці. Перший, основний — це відстоювання права на самовизначення українського народу та визнання української незалежності провідними європейськими державами, зокрема Францією. Ця тема рефреном звучить у серії передовиць та інтерв'ю відомих французьких й українських журналістів, державних та культурних діячів, науковців, військовиків.

Другий пріоритет — це обґрунтування незалежності та суверенітету УНР, демонстрація її проєвропейської, демократичної та антибільшовицької орієнтації. У цьому контексті редакція всебічно висвітлювала хроніку подій у Східній Україні 1920 р.

Третій пріоритет — це роз'яснення економічної вигоди від визнання України ключовими західноєвропейськими країнами, зокрема економічних передумов її незалежності.

Четвертий пріоритет — це всебічне та систематичне висвітлення зовнішніх зносин УНР, діяльності дипломатичних місій УНР у різних країнах Європи.

Міжнародна проблематика, що важливо — суспільно-політична ситуація у Східній Європі, роз'яснювалася у контексті національно-визвольних змагань колишніх поневолених народів Російської імперії, зокрема українців, та у «трикутнику» Антанта—Україна—Німеччина.

Наступний напрям — це систематичне, ретельне та послідовне подання на шпальтах газети пізнавальних матеріалів про українське питання та національні прагнення українців, історію їхніх національно-визвольних змагань та політичні традиції, культуру, збройні сили тощо. Редакція приділяла багато уваги розвінчуванню російської історіографії щодо української проблематики.

Видання популяризувало класику української літератури у європейському літературному середовищі, зокрема франкомовному

світі. У тижневику опубліковано багато літературознавчих розвідок про українську літературу. На сторінках видання вміщено низку творів українських письменників — у перекладі французьких літературознавців та перекладачів. Редакція постійно акцентувала аналогії між українським та західноєвропейським літературними дискурсами.

Змістово-тематичне розмаїття часопису знайшло своє законне відображення у надзвичайно гетерогенній рубрикації.

Із редакцією часопису активно співпрацювали: з українського боку — М. Рудницький, М. Тишкевич, М. Єремійв, Д. Донцов, з французького — Е. Гінс, Ф. Мазад, Ф. Елленс, Ф. Форесті, Ф. Фессер, А. де Арзі, А. де Гобар, Ж. Жеральд.

Варто зауважити, що редакція мала власних кореспондентів у Бухаресті, Афінах (Л. Лампріаніді) та Римі (М. Лучинський).

На сторінках часопису друкувалися фотографії українських письменників та видатного французького державного діяча, депутата парламенту, українофіла М. де Гаяра-Банселя, топографічні карти бойових дій між українсько-польськими союзниками та більшовиками на початку 1920 р.

У масиві української франкомовної періодики доби національно-визвольних змагань особливе місце займають пресодруки ефемерного Українського національного комітету в Парижі: бюлетень «Bulletin du Comité National Ukrainien à Paris: (Groupement de l'Ukraine Russe)», який згодом трансформувався у журнал-ревю «La Jeune Ukraine» [2; 8].

Перший номер бюлетеня датовано 5 травня, останній наявний (№ 2) — 12 червня 1920 р. Гіпотетично УНК видав ще один номер у липні того ж року, але відомостей про його вихід не знайдено.

«Bulletin du Comité National Ukrainien à Paris» був створений з ініціативи провідних діячів цієї русофільської організації — С. Моркотуна (очільник організації), В. В. Цитовича (секретар) та М. М. Могилянського. Головним редактором бюлетеня був М. М. Могилянський — уродженець України, видатний російський та український етнограф, публіцист, журналіст.

На сторінках видання вміщувалися програмні документи українських еміграційних організацій: УНК в Парижі та Українського національно-державного союзу в Празі.

Квінтесенцією передових та проблемних статей суспільно-політичної проблематики було відстоювання територіальної цілісності Російської імперії, обґрунтування майбутнього України тільки у федерації з небільшовицькою Росією, критика українських сепаратистів та національно-визвольного руху українців під керівництвом С. Петлюри. Водночас редакція газети наголошувала на необхідності забезпечення національно-культурної автономії для українців.

Рефреном у низці матеріалів звучить засудження польсько-українського воєнного альянсу 1920 р., етнічних чисток щодо українців у Східній Галичині, організованих польською владою.

Редакція видання розвінчувала зовнішньополітичну діяльність УНР, зокрема, критикувала роботу дипломатичних місій та їх керівників у Західній Європі.

Від 15 серпня 1920 р. видання виходило п. н. «La Jeune Ukraine» із підзаголовками: «Revue mensuelle» (1920 № 1—3/4) та «Revue trimestrielle» (1921 № 5). Функції головного редактора продовжував виконувати М. Могілянський. Симптоматичними та промовистими були гасла журналу: «Sans Russie pas d'Ukraine!» («Без Росії нема України!») (№ 1), «Sans l'Ukraine pas de Russie!» («Без України нема Росії!») (№ 2).

Мету та головні завдання видання було сформульовано так: «Чітка патріотична програма, національна і федеративна; однозначна і гідна тактика; безжалісна боротьба проти сепаратизму завжди була і буде принципом діяльності Українського Національного Комітету і «La Jeune Ukraine» (La Redaction. — 1920. — № 1).

У першому номері журналу опубліковано декларацію УНК в Парижі, в якій зазначена мета функціонування цієї організації: відновлення монархічної форми правління в Україні у федерації з небільшовицькою Росією. На сторінках видання часто друкувалися офіційні документи: декларації УНК, ноти, звернення, меморандуми. Зміст документів піддавався ґрунтовному, розлогу аналізу.

Редакція видання підтримувала політику генерала П. Врангеля та солідаризувалася з його політикою щодо України.

У низці статей різко критикувалися дії «більшовицької Директорії» С. Петлюри та українського сепаратизму.

Автори деяких пізнавальних статей аналізували національно-визвольні змагання, причини перемоги більшовиків та перспективи руху опору в Україні.

У журналі вмішувалися некрологи відомих українських вчених та громадських діячів.

Із виданням співпрацювали Н. Махімович та В. Цвітович (секретар УНК).

Часопис вирізнявся непоганим художньо-технічним оформленням та якісною поліграфією.

Українська франкомовна періодика 1917—1921 рр. країн Бенілюксу представлена чотирма бюлетенями Українського пресового бюро — трьома виданнями УПБ у Гаазі та одним — УПБ у Брюсселі. Проблематичність дослідження цієї періодики зумовлена кількома факторами. Насамперед це технічний чинник — усі бюлетені машинописні, що відповідно ускладнює науково-пошукову роботу інструментом OPAC у фондах бібліотек і архівів Бельгії та Нідерландів. Інший фактор — це дефіцит відомостей про пресо-видавничу діяльність західноєвропейськими мовами Українських пресових бюро при Надзвичайних дипломатичних місіях УНР в Голландії та Бельгії. Третій чинник — це обмеженість наявності бюлетенів у фондах ЛННБ, CUL (Ottawa) та Hoover Library кількома розрізненими числами, які не дають змоги з'ясувати точні хронологічні межі виходу видань. Беручи до уваги останній чинник, можна припустити, що три франкомовних бюлетені УПБ у Гаазі — це один пресодрук, який лише змінював підзаголовок з модифікацією змістово-тематичної структури. Однак для верифікації та обґрунтування такої гіпотези немає достатніх аргументів.

Дослідження цієї періодики хронологічно доцільно розпочати з вивчення «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin» (La Haye, 1919—1920 № 1—76). Перший номер цього бюлетеня вийшов восени 1919 р. (ймовірно — у жовтні). Редакція розташовувалася у Гаазі за адресою: 36 Laan Copes van Cattenburch, La Haye.

Бюлетень був створений Українським пресовим бюро при Надзвичайній дипломатичній місії УНР в Голландії, яке, крім україномовного періодичного видання, випускало франкомовні бюлетені, призначені для обслуговування представників дипломатичного корпусу, пресового контингенту.

Мета видання полягала в інформуванні західноєвропейської громадськості, зокрема франкомовних читачів Бенілюксу, про актуальну суспільно-політичну, економічну та культурну хроніку подій

на Наддніпрянщині та в Галичині. Основним механізмом реалізації цих завдань був моніторинг української, французької, британської, швейцарської преси та публікації оглядів цих видань на сторінках бюлетеня.

У висвітленні суспільно-політичної ситуації домінувала хроніка подій на Наддніпрянщині 1920 р. Помітне місце на шпальтах бюлетеня відводилося матеріалам про зовнішньополітичну орієнтацію уряду УНР.

Редакція приділяла багато уваги громадській та дипломатичній діяльності українців у Британії. У її фокусі перебувало й надання міжнародної медичної допомоги Україні, зокрема діяльність Міжнародного Червоного Хреста на Наддніпрянщині. Окремий акцент робився на висвітлення гастролей Української республіканської капели у Лондоні.

Значну увагу у виданні приділялося й українському питанню, яке стояло на порядку денному Паризької мирної конференції 1919—1920 рр. та французького парламенту.

Інший франкомовний бюлетень, який випускало УПБ у Гаазі, — це «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin économique» (La Haye, 1919—1920 № 1—21, [?]).

Бюлетень був створений з метою регулярного та всебічного висвітлення суспільно-політичних подій в Україні, інформування представників дипломатичного корпусу Нідерландів про стан справ на Наддніпрянщині, національно-визвольні змагання українців та головно фінансово-економічні вигоди від визнання незалежності УНР для голландських підприємців, комерсантів, інвесторів.

Механізмом реалізації цієї мети було систематичне розміщення на сторінках бюлетеня оглядів макроекономічного розвитку України та прогнозування економічних перспектив у разі відокремлення України від Росії та міжнародного визнання незалежності УНР. Іншим засобом досягнення цілей були передруки матеріалів голландської преси щодо України та Східної Європи.

Із виданням співпрацювали консул УНР у Голландії Василь Оренчук та Бруно Ган.

Третій бюлетень УПБ, який виходив у Гаазі, — це «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin intérieur» (La Haye, 1919—1920 № 1—25).

Як свідчить підзаголовок бюлетеня, він призначався для внутрішнього інформування франкомовних читачів Нідерландів та Бельгії.

У ньому публікувалися здебільшого огляди бельгійської та голландської преси з актуальної української суспільно-політичної, економічної та культурної проблематики 1919—1920 рр. У добірці інформаційних матеріалів 1920 р. переважали передруки, витяги із публікацій, присвячених національно-визвольній боротьбі українців, міжнародно-правовому статусу Східної Галичини, кооперативному розвитку на Наддніпрянщині, українській культурі та мистецтву.

У публікаціях з бельгійської періодики можна простежити селективний підхід з акцентуванням аналогій між національно-визвольними змаганнями українців та фламандців.

Українська франкомовна періодика Бельгії репрезентована одним машинописним бюлетенем — «Bulletin du Bureau Ukrainien de Presse», який згодом виходив п. н. «Bureau Ukrainien de Presse» (Bruxelles, 1920).

Перше число видання вийшло орієнтовно у квітні 1920 р. Редакція розміщувалася за адресою: 66 Rue de L'Ermitage, Bruxelles. Окремі, розрізнені наявні числа цього бюлетеня у фондах ЛННБ дають змогу проаналізувати контент цього періодичного видання, визначити редакційну політику.

На основі дослідження масиву наукової літератури можна констатувати, що цей франкомовний пресодрук було створено з ініціативи Українського пресового бюро при Надзвичайній дипломатичній місії УНР у Бельгії. Провідну роль у виникненні видання відіграв Б. Чорний, який, вірогідно, виконував функції головного редактора. Редакція бюлетеня акцентувала на скрупульозний моніторинг української преси та донесення оглядів найважливіших матеріалів до західноєвропейської громадськості у формі передруків та витягів із публікацій. У вибірці контенту домінували повідомлення, інформація з українських видань.

Пріоритетне місце на сторінках видання надавалося офіційній хроніці, зокрема урядовим документам. В оприлюдненні цих документів простежується селективний, антибільшовицький, підхід. Помітне місце у бюлетені займали оперативні інформаційні повідомлення про події на Сході України 1920 р.

У виданні публікувалися оглядові статті про природу російського більшовизму та його національну політику.

На сторінках бюлетеня друкувалися огляди статей про земельну реформу, перспективи тваринництва та його експортний потенціал, макроекономічний розвиток та вигоди для європейських інвесторів від встановлення торгово-економічних відносин з Україною. У виданні вміщувалися передруки пізнавальних матеріалів про Україну.

Як зауважує С. Наріжний, «ще в липні 1919 р. у Лієжі заснувалася «Українська рада в Бельгії», завданням якої було, між инш., і ознайомлювати бельгійське громадянство з українськими справами» [10, с. 126]. Однак відомий дослідник культурної праці української еміграції міжвоєнного періоду не конкретизував, якими саме методами здійснювалося це «ознайомлення». Гіпотетично «Українська рада в Бельгії» могла видавати франкомовний машинописний бюлетень для популяризації та пропагування української проблематики серед бельгійських громадян, однак інформації про його вихід досі не віднайдено.

Українська франкомовна преса Південної Європи репрезентована двома виданнями: бюлетенем Українського пресового бюро в Римі — «Bureau Ukrainien de la presse: Extraits de la presse» (Rome, 1919—1920) та журналом Комітету порятунку України в Константинополі (нині — Стамбул) — «La Libre Ukraine» (Constantinople, 1921—1922).

«Bureau Ukrainien de la Presse» (1919) [«Bureau de presse Ukrainien a Rome: Extraits de la presse. Bulletin» (1920)] був створений з ініціативи Українського пресового бюро в Римі (очолюваного М. Єрем'євим), яке розпочало свою діяльність у столиці Італії 1 червня 1919 р. Варто зауважити, що піонерською акцією у пресо-видавничій діяльності цього бюро був вихід бюлетеня українською мовою. Окрім франкомовного й україномовного, УПБ у Римі видавало ще й бюлетень італійською мовою — «Ufficio Ucraino della stampa» (Roma, 1919—1920 № 1—59).

Спочатку франкомовне видання виходило п. н. «Bureau Ukrainien de la Presse». Перший наявний номер датовано 1 вересня 1919 р., останній (№ 85) — 31 березня 1920 р. Обов'язки редактора бюлетеня виконував С. Онацький [11].

Метою бюлетеня було поширення відомостей про Україну, оперативне та систематичне відстеження інформації про Україну в зарубіжній, зокрема італійській та французькій, періодиці й подання її у стислій продуманій формі для європейської громадськості. Пресодрук призначався для розповсюдження серед представників дипломатичного корпусу, співробітників міжнародних організацій та торгово-економічних місій.

В інформаційній добірці домінували повідомлення різних українських пресових бюро в Європі, які розміщувала на своїх шпальтах європейська преса.

Редакція уважно відстежувала резонансні події 1919—1920 рр. у Східній Україні.

У редакційному фокусі перебувало українське питання на порядку денному роботи європейських парламентів.

Точкою відліку, зародженням української іншомовної, зокрема франкомовної, періодики Туреччини треба вважати вихід у світ органу Комітету порятунку України у Туреччині п. н. «La Libre Ukraine». Як зазначає Я. Дашкевич, «з квітня 1922 р. Комітет порятунку України (Comité de Salut de L'Ukraine) видав шість номерів місячника» [4]. Насправді ж наявне число за жовтень 1921 р. у фондах BDIC та Butler Library (CUL, NYC) дозволяє стверджувати, що це — перший випуск журналу. Найповніше зібрання чисел цього журналу у фондах французьких бібліотек (зокрема BDIC) дає змогу поки що вести мову про вихід п'яти чисел цього видання, хоча гіпотетично вийшло й шосте число [10, с. 126] — у червні або липні 1922 р.

Редактором цього видання спочатку був О. Адіясевич — уродженець України, видатний український військовик, інженер, науковець, публіцист, журналіст. Лозунгом видання було «Patrie et liberté» («Батьківщина і свобода»). Спочатку змістово-тематична спрямованість ревію була суспільно-політичною, але згодом редакційна політика журналу зазнала певних трансформацій і його позиціонували як «літературно-політичне» видання.

Провідну роль у виході пресодруку в світ відіграли О. Адіясевич та В. Богомолець (редактор журналу у 1922 р.). У редакційній політиці чітко простежувалося національно-демократичне спрямування часопису. Мета видання полягала в «ознайомленні європей-

ської громадської думки із ситуацією, яка є насправді в Україні, і національними прагненнями Українського Народу» (Alexander Victor Adiassewich. — 1922. — Avril/Mai).

Механізм реалізації цієї мети — звернення до різних українських політичних партій, організацій за кордоном «з закликом подолати суперечності й розходження», об'єднатися навколо Комітету порятунку України для здійснення національних прагнень народу «виключно українським національно-демократичним урядом». Допоміжним інструментом для досягнення цілей мало бути міжнародне визнання незалежності України.

Автори низки передових статей солідаризуються із учасниками національно-визвольних змагань в Україні. Редакція приділяла багато уваги спростуванню більшовицької пропаганди та протидії дипломатичній діяльності більшовиків, зокрема на міжнародній конференції у Генуї 1922 р.

На сторінках видання вміщувалися матеріали про створення та діяльність антибільшовицького союзу України й інших країн Східноєвропейського регіону.

Редакція акцентувала аналогії між національно-визвольними змаганнями українців та західноєвропейських народів.

У виданні публікувались аналітичні огляди кооперативного руху та розвитку різних галузей сільського господарства і промисловості України.

На сторінках журналу друкувались некрологи різних видатних українців, зокрема О. Адіасевича.

1923 р. Комітет порятунку України переїхав до Парижа. Однак відомостей про подальшу пресовидавничу діяльність цієї емігрантської організації, зокрема випуск журналу «La Libre Ukraine», не віднайдено.

Українська франкомовна періодика країн Центральної та Південно-Східної Європи представлена двома виданнями — тижневиком «L'Ukraine» (Vienna, 1921—1922) та ревію-дайджестом Українського пресового бюро у Румунії — «L'Ukraine commentee par la presse Roumaine» (Bucarest, 1919). Наявне у фондах ЛННБ та зарубіжних книгозбірень одне число за січень—червень 1919 р. дає підстави припустити, що це єдине видане число цього українського дайджесту в Бухаресті.

Фундатором та організатором видавання піврічного ревію-дайджесту румунської преси «L'Ukraine commentee par la presse Roumainie: Revue semestrielle» був Денис Маєр-Михальський, керівник Українського пресового бюро при Посольстві УНР в Румунії. У передмові до першого числа редакція ревію чітко сформулювала мету та головні завдання видання: «Ми публікуємо цю брошуру, яка складається виключно із передруків з румунської преси, для того щоб з деяких коментарів закордонної преси отримувати характерні висловлювання про Україну, щоби різноманітні журналісти, літератори, історики, політичні діячі, зрештою, усі ті, хто цікавляться політичними і національними питаннями, черпали і формулювали з них чітку думку...» (Préface).

На початку видання вміщено перелік провідних видань у Румунії. На сторінках дайджесту публікувалися витяги зі статей румунської періодики, присвячені українській проблематиці. Вибірка матеріалів здійснювалась у контексті україноцентричності видання. Огляди преси подавались у хронологічній послідовності — за відповідний календарний період: січень, лютий, березень і т. д. Пріоритетом у дайджесті була хроніка подій на Наддніпрянщині 1919 р.

Гіпотетично УПБ при посольстві УНР у Румунії могло видавати ще й франкомовний інформаційний машинописний бюлетень, однак відомостей про його вихід досі не віднайдено.

Українська франкомовна преса Австрії репрезентована тижневиком «L'Ukraine» (Vienna, 1921—1922), який наявний на мікрофільмах [28]. Варто зауважити, що віденська «L'Ukraine» виходила як французькою, так і українською мовою. Редактором цього ревію був Ян (Jean) Козакевич. Редакційна політика тижневика орієнтувалась на створення тісного політичного союзу між Галичиною та Польщею з метою стримування російської більшовицької експансії на Захід та протидії потенційному німецькому реваншу у формі нової імперії [26]. Перший номер (Vol. 1 № 1) датовано 25 листопада 1921 р. Наявні числа дають змогу стверджувати про вихід семи номерів цього видання.

Проаналізувавши структуру контенту українських франкомовних періодичних видань доби національно-визвольних змагань, можна здійснити спробу класифікації масиву цієї періодики за видавцем (табл. 2).

Таблиця 2

Українська франкомовна періодика Європи 1917—1921 рр.:
структурна диференціація

Періодичні видання Українських пресових бюро (УПБ)	Преса українських емігрантських організацій		Українсько-західноєвропейська періодика (спільні пресодруки)
	Україноцентрична преса	Преса русофільської та полонофільської орієнтації	
Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin d'informations. — Paris, 1919—1920	Bulletin du Club Ukrainien à Genève. — Genève, 1919—[?]	Bulletin du Comité National Ukrainien à Paris. — Paris, 1920	Le Messager. — Genève, 1919—[?1921]
Bureau Ukrainien de Presse a Rome: Extraits de la presse. Bulletin. — Rome, 1919—1920	Bulletin du Conseil Catholiques Ukrainiens à l'Etranger. — Lausanne, 1919	La Jeune Ukraine. — Paris, 1920—1921	France et Ukraine. — Paris, 1920
Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin. — La Haye, 1919—1920	La Libre Ukraine. — Constantinople, 1921—1922	Les Russes de Carpathes. — Paris, 1919	
Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin intérieur. — La Haye, 1919—1920	L'Europe Orientale. — Paris, 1919—1920	L'Ukraine. — Vienna, 1921—1922	
Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin économique. — La Haye, 1919—1920			
Bureau Ukrainien de la presse. Bulletin. — Bruxelles, 1920			
Bulletin d'informations. — Lausanne, 1917			
Bureau Ukrainien en Suisse. — Lausanne, 1917—1918			
Problèmes de l'Ukraine: Revue de la presse. — Lausanne, 1918—1919			
Chronique Ukrainienne: (Revue de la presse). — Lausanne, 1919—1920			
L'Ukraine commentee par la presse Roumaine. — Bucarest, 1919			

Висновки та перспективи дослідження. Узагальнюючи результати викладу проблематики дослідження української франкомовної періодики доби національно-визвольних змагань, можна зробити низку висновків та умовиводів. Насамперед варто зауважити, що українська франкомовна періодика 1917—1921 рр. — це унікальний фрагмент, точка біфуркації в еволюції, трансформації та диверсифікації української преси, ще одне свідчення виходу її на міжнародний рівень та закономірної інтеграції у європейський інформаційно-комунікативний простір.

У процесі науково-пошукової роботи з метою ідентифікації української франкомовної періодики та відповідно її систематизації автором виявлено двадцять один франкомовний пресодрук, які належать до національної бібліографії української преси і є безцінним надбанням зарубіжної україніки, важливим джерелом для українських та закордонних вчених: бібліографів, істориків, журналістикознавців, правознавців (зокрема дослідників міжнародного публічного права), демографів, етнографів, мовознавців, літературознавців. Українська преса французькою мовою Франції, Швейцарії, Італії, Бельгії, Нідерландів, Румунії, Австрії та Туреччини 1917—1921 рр. — це й незамінне джерело для дослідників становлення, формування української міжнародної журналістики, її атрибутів, ключових домінант та детермінант і функцій, моделювання перспективної української якісної громадсько-політичної періодики міжнародного рівня.

У комплексі української франкомовної періодики можна виокремити три кластери: видання Українських пресових бюро при Надзвичайних дипломатичних місіях УНР у державах Західної, Південної та Південно-Східної Європи (бюлетені, дайджести, реву), дуальна українсько-західноєвропейська преса — спільний інформаційний продукт взаємовигідної, продуктивної співпраці української інтелігенції, представників ділових кіл України з їхніми візаві у Франції та Швейцарії і пресодруки українських емігрантських організацій. У межах останнього кластера ми диференціюємо / розмежовуємо україноцентричну пресу та періодика русофільської і полонофільської орієнтації.

За змістово-тематичним спрямуванням переважна більшість цієї періодики була громадсько-політичною. Українські франкомовні пресодруки в своїй редакційній політиці переважно репрезентували,

відстоювали та утверджували українські державотворчі процеси 1917—1921 рр., базовані на європейських ідеях демократизму, діалогу, лібералізму, свободи, толерантності, відкритості.

У контенті української франкомовної преси Європи, яка стояла на національно-державницьких засадах, визначаємо чотири головні змістово-тематичні «фрейми»: міжнародно-дипломатична діяльність Директорії УНР, зокрема її надзвичайних і спеціальних дипломатичних місій у Парижі, Лондоні, Гаазі, Брюсселі, Римі, Берні, Відні, Бухаресті, Константинополі (з особливим акцентом на оприлюдненні дипломатичних документів: відкритих листів, комюніке, депеш, нот, звернень тощо); висвітлення й роз'яснення національно-визвольних змагань українців за створення власної національної держави та відповідно суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації у Наддніпрянській та Наддністрянській Україні; макроекономічний розвиток України, європейські капіталовкладення в українську економіку та зовнішньоекономічна діяльність українських суб'єктів господарювання та торгово-економічних місій у Західній Європі; популяризація відомостей про українську проблематику: літературу, культуру (наприклад гастролі Української республіканської капели під орудою О. Кошиця у Європі та США), фольклор, топоніміку, етнографію, історію боротьби за незалежність і державотворчих процесів українців у ретроспективі.

Це спричинило перехресне висвітлення українських проблем як у західноєвропейській періодиці, так і в українській закордонній франкомовній періодиці (зокрема дайджестах та ревію) доби національно-визвольних змагань.

У комплексі української преси французькою мовою 1917—1921 рр. особливе, унікальне, місце займають франкомовні пресодруки Франції періоду проведення Паризької мирної конференції (1919—1920 рр.). Усупереч потужній контрпропаганді російської та польської франкомовної періодики в Парижі, обструкціоністській політиці французької влади та деструктивній пресовидавничій діяльності українських русофільських організацій україноцентрична франкомовна періодика (зокрема: «Bureau Ukrainien de Presse: Bulletin d'informations», «L'Europe Orientale» та головно — «France et Ukraine») зробила вагомий внесок у репрезентацію національних прагнень українців, легітимізацію права на самовизначення укра-

їнського народу у власній державі та зміцнення її інформаційного суверенітету у 1917—1921 рр.

Перспективи цього дослідження важко переоцінити. Вони передбачають насамперед подальшу науково-пошукову роботу з виявлення, опрацювання та дослідження українських франкомовних пресодруків, зокрема бюлетенів західноєвропейськими мовами Українського телеграфного агентства (УТА) у 1918 р., систематизацію української франкомовної періодики міжвоєнного періоду, дослідження її редакційної політики, проведення компаративного контент-аналізу, підготовку та створення вичерпного бібліографічного покажчика українських періодичних видань французькою мовою, покажчика матеріалів цієї преси за авторами, некрополістики тощо.

Acknowledgements

I would like to express my deepest gratitude to Dr. Lloyd Keane, Director of Archives of Carleton University Library (Ottawa), who was very helpful in access to Bureau Ukrainien de Presse: Extraits de la presse (Rome, 1919—1920), Hoover Library of Stanford University Libraries and personally — to Paul Thomas, who helped in access to issues of Bulletin du Comité National Ukrainien a Paris, Alexis Ligotski of Bibliothèque de documentation internationale contemporaine (Nanterre) for exchanging with our institution missing issues of «La Libre Ukraine» and last, but not least, Dr. Yaroslawa Yosypyshyn, director of Bibliothèque Ukrainienne de Simon Petlioura a Paris for exchange with me the missing issues of «La Jeune Ukraine».

1. *Бачинський Є.* Україніка в Швейцарії / Є. Бачинський // Україна. — Париж, 1950. — Ч. 4. — С. 249—252.
2. *Блавацький С.* Украинская русофильская франкоязычная периодика Франции 1919—1921 гг. / С. Блавацкий // Тезисы XX Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов—2013», Москва, 8—12 апреля 2013 г. — М., 2013.
3. *Богуславський О. В.* Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України: історичний шлях, досвід, дискусії : монографія / О. В. Богуславський. — Запоріжжя, 2008. — 452 с.
4. *Дашкевич Я.* Турецько-українські взаємовідносини в першій половині ХХ століття / Ярослав Дашкевич // Україна. Наука і культура. — К., 2009. — Вип. 35. — С. 67.
5. *Денека О. І.* Українська еміграційна преса у Франції 20—30-х рр. ХХ ст.: становлення, розвиток, проблематика : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Денека Олександра Іванівна. — Львів, 2006. — 20 с.

6. Енциклопедія Українознавства : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 2000. — Т. 9. — С. 3530—3540.
7. *Животко А.* Історія української преси / Аркадій Животко. — Мюнхен, 1989—90. — 334 с.
8. *Іванець А. В.* До питання про діяльність паризького Українського національного комітету (1919—1921 рр.) / А. В. Іванець // Український історичний журнал. — К., 2010. — № 5. — С. 117—136.
9. *Кириченко Р. С.* Франкомовна україніка кінця XVII — початку XX ст. у бібліотечних колекціях України: походження, склад, зміст, історико-книгознавча реконструкція : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Кириченко Раїса Степанівна. — К., 2005. — 19 с.
10. *Наріжний С.* Українська еміграція: Культурна праця української еміграції 1919—1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої) / Симон Наріжний. — К., 1999. — 272 с.
11. *Онацький Є.* У вічному місті : записки українського журналіста / Євген Онацький. — Торонто, 1985. — Т. 3.
12. *Пеленський Є. Ю.* Бібліографія української бібліографії. Ucrainica в західно-європейських мовах : вибрана бібліографія / Євген Юлій Пеленський. — Едмонтон, 1990. — 112 с.
13. *Тернопільський Ю. Л.* Українська преса з перспективи 150-ліття / Юрій Л. Тернопільський. — Джерзі Сіті, 1974. — 126 с.
14. *Тимошик М.* Українська журналістика у Франції: історія і сучасність / М. Тимошик // Журналістика : наук. зб. — К., 2002. — С. 139—149.
15. *Фесенко А.* До питання української бібліографії за кордоном / А. Фесенко // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. — Нью-Йорк ; Париж ; Торонто, 1969. — Т. 185. — С. 111.
16. The Batchinsky Collection Carleton University Library. Finding Aid / prepared by J. S. Jaworsky and O. S. A. Szkabarnicki ; edited by J. Palin. — Edmonton, 1995. — 101 p.
17. *Blaser F.* Bibliographie der Schweizer Presse=Bibliographie de la Presse suisse=Bibliografia della Stampa svizzera. In 2 halbbände / Fritz Blaser. — Basel, 1956. — 1. Halbband. — 696 p.
18. A catalogue of Paris Peace Conference delegation propaganda in the Hoover War Library. — Stanford, 1926. — 96 p.
19. *Chevtchenko J.* Ukraine: Bibliographie des ouvrages en francais XVIIe—XXe siècles / Jacques Chevtchenko ; préface de W. Kosyk. — Paris, 2000. — 219 p.
20. *Coeuré S.* Le fonds Russie du Bureau d'études de la presse étrangère 1916—1922: inventaire / Sophie Coeuré. — Nanterre, 1994. — 125 p.
21. *Cvengroš G.* La République Démocratique Ukrainienne — la République Française (1917—1922) / Gustave Cvengroš. — Lviv, 1995. — 419 p.

22. Encyclopedia of Ukraine. — Toronto ; Buffalo ; London, 1993. — Vol. 4. — P. 213—215.
23. Grimsted P. K. The Postwar Fate of the Petloura Library and the Records of the Ukrainian National Republic / Patricia Kennedy Grimsted // Harvard Ukrainian Studies. — Cambridge, 1997. — Vol. 21 (3/4). — P. 426.
24. Horbal B. Sprawa lemowska na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku / Bohdan Horbal // Wrocławskie Studia Wschodnie. — Wrocław, 2004. — № 8. — S. 139—163.
25. Kosyk W. La politique de la France a l'égard de l'Ukraine. Mars 1917— Février 1918 / Wolodymyr Kosyk. — Paris, 1981. — 304 p.
26. Nouvelles d'Ukraine // La Libre Ukraine. — Constantinople, 1922. — Avr./ Mai. — P. 44.
27. Projet de statuts de la Chambre de Commerce Ukraino-Suisse à Geneve // L'Ukraine. — Lausanne, 1919. — № 94.
28. A research guide to Ukrainian and Carpatho-Rysyn American Newspapers, Periodicals, and Calendars-Almanacs on Microfilm (1886—1976) = Довідник з Української та Карпато-Русинської Американської Періодики та Календарів-Альманаків на Мікрофільмах (1886—1976) / compiled by Halyna Myroniuk and Alexander Lushnycky. — Minneapolis, 2005. — 394 p.
29. Soutou G.-H. Recherches sur la France et le problème des Nationalites pendant la Première guerre mondiale: Pologne, Lithuania, L'Ukraine / G.-H. Soutou, G. de Castelbajac et S. de Gasquet. — Paris, 1995. — 230 p.
30. Unbegaun B. Catalogue des périodiques slaves et relatifs aux études slaves des bibliothèques de Paris / Boris Unbegaun ; avec une préface de André Mazon. — Paris, 1929. — 221 p.
31. Vic J. La littérature de guerre: Manuel méthodique et critique des publications de langue française. Deuxième période : 1er aout 1916 — 11 Novembre 1918 / Jean Vic. — Paris, 1923. — T. 3. — 780 p.

Олеся Дроздовська

РОЗВИТОК І ТИПОЛОГІЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФАХОВОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ 1918 р.

Простежено динаміку розвитку фахової преси в Україні 1918 р., здійснено її типологізацію, окреслено функціональне та читацьке призначення.

Ключові слова: *фахова преса в Україні, 1918 р., економічні, медичні, педагогічні, правничі, військові періодичні видання.*